

DOI: <https://doi.org/10.31110/consensus/2026-03/069-078>

УДК (UDC) 94 : 327 (477 : 560) «192/193»

UKRAINIAN-TURKISH RELATIONS IN THE 1920S-1930S

Lidiia Bilichenko*

Abstract

The article analyzes diplomatic, political and economic relations between the Ukrainian SSR and the Republic of Turkey during the 1920s and 1930s. **Purpose of the article.** The aim of the article was Ukrainian-Soviet-Turkish economic and diplomatic relations in the interwar period and the transformation of relations between Turkey and the Ukrainian SSR and its positive results in the context of strengthening Turkish-Soviet cooperation against the backdrop of the formation of the military-political confrontation of the 20th century.

Methodological Basis. The methodological basis of the study consists of such basic special methods of historical research as historical-genetic, historical-comparative and historical-systemic methods that help study the past. General scientific methods were also used: analysis, synthesis and description.

Scientific Novelty. The scientific novelty of the work lies in the involvement of previously unpublished archival documents of the Central State Archive of the Higher Authorities and Administration of Ukraine.

Conclusions. Thus, during the 1920s and 1930s, relations between the Ukrainian SSR and the Turkish Republic developed in trade, political, diplomatic and cultural areas. Thus, since June 1921, the 'Trade Delegation of the RSFSR to the Middle East' operated in Istanbul, headed by B. Kudish. The 'Trade Delegation of the Ukrainian SSR to the Middle East' was organized within its structure. It was headed by S. Brook. In 1922, relations between Turkey (the Kemalist government) and the Ukrainian SSR (the Ukrainian Socialist Soviet Republic) were officially formalized in the form of the 'Treaty of Friendship and Brotherhood', signed on January 2, 1922 in Ankara. This document consolidated the recognition of Ukraine and the development of diplomatic and economic ties. As of 1924, trade relations between the Ukrainian SSR and Turkey were actively developing. The sphere of influence of the trade mission of the Ukrainian SSR, in addition to Turkey, will include Greece, Bulgaria and Egypt. In early June 1925, according to press reports, a Turkish consulate was organized in Odessa.

The main goal of the consulate was to expand trade relations between Turkey and Ukraine. The newly appointed Turkish consul Munif Bey promised to take all measures to strengthen economic ties between the two states. The Turkish consulate in Odessa functioned until 1938, when, as a result of diplomatic negotiations that took place between the governments of the USSR and Turkey, a decision was made to close the Turkish consulates in Odessa, Baku and Yerevan from March 31, 1938, leaving only the Soviet consulate in Istanbul and the Turkish consulate in Batumi. As for scientific and cultural ties, since 1925, Turkey and the Ukrainian SSR have been sending scientists, educators, and cultural figures to each other to share experience and strengthen cultural ties. At the end of April 1928, the dean of the Kyiv Art Institute, Prof. Markhlevsky, returned from a scientific trip to Turkey. He went to Turkey with the aim of studying the monuments of the Byzantine era and establishing a connection between these monuments and the monuments of the old princely Rus.

Keywords: diplomacy, economic relations, cultural ties, Ukrainian SSR, «Treaty of Friendship and Brotherhood», trade agreement, Ukrainian SSR, Turkish Republic, Grand Turkish National Assembly, Mikhail Frunze, Mustafa Kemal Pasha, consulate, Odesa

* Master of History, graduate, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine.
E-mail: bilichenkolidiia@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-9204-8295>

УКРАЇНСЬКО-ТУРЕЦЬКІ ВІДНОСИНИ В 1920–1930-Х РР.

Лідія Біліченко*

Анотація

У статті проаналізовано дипломатичні, політичні та економічні відносини між УСРР та Турецькою Республікою протягом 1920–1930-х рр. **Метою статті** стали українсько-радянсько-турецько-економіко-дипломатичні відносини у міжвоєнний період та трансформація відносин між Туреччиною та УСРР і її позитивні результати у контексті зміцнення турецько-радянського співробітництва на тлі формування військово-політичної конфронтації 20 ст.

Методологічна основа дослідження складається з таких основних спеціальних методів історичного дослідження, як історико-генетичний, історико-порівняльний та історико-системний методи, які допомагають вивчати минуле. Також були використані загальнонаукові методи: аналіз, синтез та опис.

Наукова новизна публікації. Наукова новизна роботи полягає у залученні раніше неопублікованих архівних документів Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України.

Висновки. Таким чином, протягом 1920–1930-х рр. відносини між УСРР та Турецькою Республікою розвивалися у торговельному, політичному, дипломатичному та культурному напрямках. Так, з червня 1921 р. у Стамбулі функціонувала «Торговельна делегація РСФРР на Близькому Сході», яку очолив Б. Кудіш. У її складі організували «Торговельну делегацію УСРР на Близькому Сході». Очолив її С. Брук. У 1922 р. відносини між Туреччиною (урядом кемалістів) та УСРР (Українською Соціалістичною Радянською Республікою) офіційно оформилися у вигляді «Договору про дружбу та братерство», підписаного 2 січня 1922 року в Анкарі. Цей документ закріпив визнання України та розвиток дипломатичних та економічних зв'язків. Станом на 1924 рік між УСРР та Туреччиною активно розвивалися торговельні відносини. До сфери впливу торгпредства УСРР окрім Туреччини, входили Греція, Болгарія й Єгипет. На початку червня 1925 р. за повідомленням преси в Одесі організовувалося турецьке консульство.

Головною метою консульства було поширення торгівельних зв'язків між Туреччиною та Україною. Новопризначений турецький консул Мюніф-бей обіцяв вжити всіх заходів для того, щоб зміцнити економічний зв'язок між обома державами. Функціонувало турецьке консульство в Одесі до 1938 р., коли у результаті дипломатичних переговорів, які мали місце між урядами СРСР і Туреччини, було ухвалено рішення за яким з 31 березня 1938 р. закриваються консульства Туреччини в Одесі, Баку та Єревані і залишаться лише радянське консульство в Стамбулі і турецьке консульство в Батумі. Щодо науково-культурних зв'язків, то з 1925 р. між Туреччиною та УСРР була запроваджена практика відправляти науковців, діячів освіти та культури один до одного, аби ділитися досвідом та зміцнювати культурні зв'язки. Наприкінці квітня 1928 р. повернувся з наукової подорожі до Туреччини декан Київського художнього інституту проф. Мархлевський. Він їздив до Туреччини з метою вивчити пам'ятки Візантійської доби й установити зв'язок між цими пам'ятками й пам'ятками старо-князівської Русі.

Ключові слова: дипломатія, економічні відносини, культурні зв'язки, УСРР, «Договір про дружбу та братерство», торговельний договір, УСРР, Турецька Республіка, Великі Турецькі Національні Збори, Михайло Фрунзе, Мустафа Кемаль-паша, консульство, Одеса

Цитування: Біліченко, Л. (2026). Українсько-турецькі відносини в 1920–1930-х рр. *Консенсус*, 3, 69–78.

<https://doi.org/10.3110/consensus/2026-03/069-078>

URL: <https://www.konsensus.net.ua/index.php/konsensus/article/view/238>

* магістр історії, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, Миколаїв, Україна.

E-mail: bilichenkolidiia@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-9204-8295>

Постановка проблеми. Не дивлячись на те, що дипломатичні відносини між Україною і Туреччиною офіційно встановлено 3 лютого 1992 року після визнання Туреччиною незалежності України 16 грудня 1991 року. Країни розвивають тісне стратегічне партнерство, співпрацюючи в політичній, економічній та оборонній сферах. Однак, історія відносин (зокрема і дипломатичних) між Туреччиною та Україною куди давніша.

9 лютого 1918 р. Османська імперія підписала мирний договір і визнала незалежність Української Народної Республіки (УНР). У квітні 1918 р. першим представником України в Туреччині став М. Левитський, сторони почали обмін посольствами.

Актуальність дослідження дипломатичних відносин УСРР із Туреччиною у міжвоєнний період (20–30–ті рр. 20 ст.) зумовлена двома головними чинниками: уроками балансування Анкари між великими європейськими і світовими державами та необхідністю переосмислення архівних даних у наш час.

Аналіз досліджень та публікацій. Відомий київський дослідник Олег Купчик у 2020 р. надрукував досить важливу для нашого дослідження наукову працю «Туреччина в зовнішній торгівлі УСРР (1921–1923 рр.)». У статті йдеться про не досліджену досі українсько-турецьку торгівельну співпрацю, роль турецького ринку в зовнішній торгівлі УСРР, торгівельну діяльність турків на території України на початку 1920-х років.

Серед дослідників, які безпосередньо займалися даною тематикою, слід виокремити наукову розвідку миколаївської історикині-міжнародниці Людмили Вовчук «Турецьке консульство в Одесі (1925–1938 рр.)»¹. Вона є першою спробою висвітлити ключові аспекти даної тематики, оскільки на сьогоднішній день не має жодної такої праці.

У 2025 р. за ініціативи кандидата історичних наук ЧНУ імені Петра Могили Людмили Вовчук та аспірантки Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка Лариси Підгірної було проведено Міжнародну наукову конференцію «Українсько-турецькі відносини крізь століття: історія, дипломатія, економіка, культура»². До збірника увійшли наукові статті, доповіді та повідомлення відомих українських дослідників зазначено тематики: Тараса Чухліба, Тараса Гончарука, Олександра Галенка, Володимира Газіна, Віктора Савченка, Андрія Красножона та багатьох інших.

Мета статті – дослідити історію становлення та розвитку відносин Радянсько України (УСРР) з Туреччиною протягом 1920–1930-х рр.

Виклад основного матеріалу. З червня 1921 р. у Стамбулі функціонувала

¹ Вовчук Л.А. Турецьке консульство в Одесі (1925–1938 рр.). *Сходознавство*. 2023. № 92. С. 3–32. <https://doi.org/10.15407/skhodoznavstvo2023.92.003>

² Українсько-турецькі відносини крізь століття: історія, дипломатія, економіка, культура. *Збірник матеріалів Міжнародної наукової конференції (Кам'янець-Подільський, 16–17 травня 2025 року)* / За ред. Л.А. Вовчук. Миколаїв–Одеса–Кам'янець-Подільський, 2025. VIII+119 с.

«Торговельна делегація РСФРР на Близькому Сході», яку очолив Б. Кудіш. У її складі організували «Торговельну делегацію УСРР на Близькому Сході». Очолив її С. Брук³.

У 1922 р. відносини між Туреччиною (урядом кемалістів) та УСРР (Українською Соціалістичною Радянською Республікою) офіційно оформилися у вигляді «Договору про дружбу та братерство», підписаного 2 січня 1922 р. в Анкарі. Цей документ закріпив визнання України та розвиток дипломатичних та економічних зв'язків.

На початку січня 1922 р. радянський уряд написав маршалу Мустафі Кемалю наступного листа: «Вашу телеграму було отримано у Харкові після закінчення 6-го З'їзду Рад України. Президія новообраного Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету на першому своєму засіданні поспішає висловити Великому Національному Збору Туреччини, як вдячність за привітання, так і твердо надію, що розпочаті перемовини мають надію.

Революційна Україна, яка проголосила та здійснює принцип самовизначення народів, із гарячою симпатією та дружнім співчуттям стежить за героїчною боротьбою турецького народу за свою незалежність. І наші симпатії тим щиріші, що наші народи пов'язують не лише узи дружби, а й міцна солідарність у боротьбі проти імперіалістичних хижаків, які не зупиняються ні перед якими злочинами для поневолення націй, що звільняються. Немає сили, яка могла б зламати волю народів, які вирішили розірвати свої цілі, і ми твердо віримо, що повна катастрофа задумів наших ворогів є питанням найближчого часу. Від імені трудового населення України вітаємо турецький народ та його єдиного представника!»⁴.

Згідно підписаного «Договору про дружбу та братерство», уряд Українсько-Радянської Соціалістичної республіки та Уряд Великих Турецьких Національних Зборів, прийшовши до угоди щодо принципу братства народів і щодо права народів вільно розпоряджатися своєю долею, відзначаючи свою солідарність у боротьбі з імперіалізмом, і будучи цілком одухотворені бажанням, щоб між ними завжди панувало середовище відвертості. На предмет цього вони дійшли згоди призначити Ангорі місцем ведення переговорів і призначили своїх уповноважених, поклавши на них доручення укласти згаданий договір, а саме:

– Від уряду Української Радянської Соціалістичної Республіки – Фрунзе Михайла, члена Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету, члена Ради Народних Комісарів, головнокомандувача всіма збройними силами України та Криму, надзвичайного кавалера ордера Червоного Прапора та посла на конференції;

– Від уряду Великих Турецьких Національних Зборів – Юсуф-Кемаль-Бей, депутата від Костамоні у Великих Турецьких Національних Зборах та комісара із закордонних справ.

У ході перемовин було вирішено наступні питання:

³ Купчик О. Туреччина в зовнішній торгівлі УСРР (1921–1923 рр.). *Україна дипломатична*. 2020. Випуск XIX. С. 127.

⁴ Центральний держархів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України). Ф. 4. Оп. 1. Спр. 86. Арк. 6.

– Кожна з обох договірних сторін погоджується в принципі не визнавати жодного мирного договору та інший міжнародний акт, який був би нав'язаний однією з обох сторін. Уряд Української Радянської Соціалістичної погоджується не визнавати жодного міжнародного акта, що стосується Туреччини, який не буде визнаний Національним Турецьким урядом. За змістом цього договору під поняттям Туреччини розумілися території, включені до складу Османської імперії від 28 січня 1336 року та 1920 р., юридично оформлені оттоманською палатою депутатів у Константинополі та повідомлені пресі та всім державам. Українським урядом визнавалися прикордонні лінії Туреччини, встановлені під час турецько-російського договору про дружбу і братерство, укладеного 16 березня 1821 року, а також у додатках до цього договору;

– Туреччина визнавала Українську Радянську Соціалістичну Республіку незалежною і суверенною державою, створеною волею українських робітників і селян на території колишньої Російської Імперії в територіальних кордонах, встановлених договорами, укладеними між Україною та союзною Російською Республікою, а також іншими іноземними державами⁵;

– Обидві сторони як прибережні держави Чорного моря погоджувалися констатувати, що ніякий режим на міжнародних річках, що вливаються в нього, не дійсний і не може бути встановлений без їх участі. Туреччина і УСРР виявляють свою волю співпрацювати з цією метою і допомагати один одному всіма засобами, які вважають відповідними, щоб досягти визнання своїх прав;

– Обидві сторони зобов'язуються не допускати на своїх територіях формування та перебування організацій або співтовариств, які претендують взяти на себе роль уряду іншої сторони або частини її території, так само як перебування спільноти, яка має на меті боротися з іншою країною, а також офіційних та неофіційних осіб;

– Обидві сторони погодилися застосовувати режим найбільш сприятливий громадянам однієї з двох країн, що перебували на території іншої. Однак, ця стаття не застосовувалася до прав громадян союзних із Туреччиною мусульманських держав, так само як і до прав громадян радянських республік, які перебували у союзі з УСРР.

– Запитання, що стосувалися прав сімейних, спадкових та справоспроможності мешканців кожної країни, становили також виключення з цього договору, оскільки вони були прописані шляхом підписання іншої особливої угоди.

– Україна заявила про прийняття нею ухвали ст. 7 російсько-турецького договору від 16 березня 1921 року так само як статті з Карського договору від 13 жовтня 1921 року, що стосувалися скасування режиму капітуляцій, на який претендували так звані капітуляційні держави.

Окремо вирішувалося питання щодо консульської конвенції. Так, на генеральних консулах, консулах і віце-консулах, що призначалися обома

⁵ ЦДАВО України. Ф. 4. Оп. 1. Спр. 86. Арк. 40.

договірними сторонами в містах, портах і торгових пунктах іншої сторони, поширювалися підстави міжнародного права на засадах взаємності⁶.

Після укладання договору, міністру закордонних справ Туреччини була надіслана наступна телеграма від Х. Раковського: «Вся робітничо-селянська Україна з радістю вітала укладання договору з Туреччиною та встановлення дружніх політичних та економічних відносин з турецьким народом. Український уряд вважатиме своїм першим завданням розвивати і прикрашати надалі всі дружні зв'язки з Туреччиною, і дозволу собі також висловити глибоку подяку турецькому уряду за той щирий і гарячий прийом, яким Українська Надзвичайна Місія, на чолі з т. Фрунзе, знайшла у турецького народу. Не сумніваюся, що у своїй найближчій сесії Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет ратифікує укладений договір»⁷.

15 січня 1922 р. було затверджено «Торговельну делегацію УСРР». Призначений торгпредом О. Золотарьов оцінив стамбульський ринок як важливий для постачання продовольства в південні регіони України, а також для реалізації деяких видів сировини. Зважаючи на те, що ціни на лондонському ринку і далі залишалися низькими, він пропонував продавати на стамбульському ринку лише промислові фабрики, а також тютюн, спирт, сіль та каустичну соду⁸.

9 травня 1922 р. Народний Комісаріат закордонних справ УСРР отримав відомості про приїзд посольства Туреччини з Ангори до Харкова. Комісаріат негайно приступив до приготування прийому відповідного значення цієї події. Був узгоджений загальний план прийому та фінансові витрати, які становили 400 тисяч рублів⁹.

11 червня 1922 р. до Харкова знов прибуло Надзвичайне посольство Великих Національних Турецьких Зборів. На чолі посольства стояв комісар з охорони здоров'я Риза-Нур-Бей. Посольство привезло ратифікаційну грамоту. На вокзалі в Харкові посольство урочисто зустріли представники ВУЦВК, Наркомзаксправ та інші радянські та партійні представники. На пошану посольства було виставлено почесну варту з оркестром музики. На вокзалі голова Наркомзаксправ УСРР Яковлев та надзвичайний голова посольства Риза-Нур-Бей обмінялися привітальними промовами, де зазначили спільність інтересів обох держав і що віднині настав час для братнього й дружнього співжиття вільної України і вільної Туреччини¹⁰.

У самій Туреччині на той момент точилася велика боротьба. Після переможного завершення Війни за незалежність розпочалися мирні переговори. Лозаннська мирна конференція відбулася 20 листопада 1922 р. У цих переговорах, які тривали місяцями і часом ставали дуже складними, уряд Великих національних зборів Туреччини представляв Ісмет Іненю-паша. Зрештою, договір було підписано 24 липня 1923 р. Завдяки цьому договору незалежність нової Турецької держави була

⁶ ЦДАВО України. Ф. 4. Оп. 1. Спр. 86. Арк. 403в.

⁷ ЦДАВО України. Ф. 4. Оп. 1. Спр. 86. Арк. 10.

⁸ Купчик О. Туреччина в зовнішній торгівлі УСРР (1921–1923 рр.). *Україна дипломатична*. 2020. Вип. XIX. С. 127.

⁹ ЦДАВО України. Ф. 4. Оп. 1. Спр. 86. Арк. 30.

¹⁰ Надзвичайне Турецьке посольство в Харкові. *Селянська правда*. 1922. № 51 (14 червня). С. 1.

визнана всім світом, були проведені національні кордони, а старі економічні проблеми, успадковані від Османської імперії, були усунені шляхом скасування капітуляцій. Це дипломатичне досягнення було справді значним. Адже, за словами Ататюрка, цей договір був «документом, що ознаменував крах великої змови, яка готувалась проти турецької нації століттями і, як вважалося, була завершена Севрським договором».

13 жовтня 1923 р. за рішенням Великих національних зборів Туреччини Анкара стала місцем розташування уряду Турецької держави. Тепер необхідно було чітко визначити та оголосити назву існуючого уряду. Зрештою, 29 жовтня 1923 р. була проголошена Турецька Республіка. Після цього Мустафа Кемаль-паша, представник від Анкари, був одноголосно обраний першим президентом Турецької Республіки.

Поряд із великою політичною революцією, що відбулася з проголошенням Республіки, необхідно було також реорганізувати державну організацію та управління суспільством відповідно до сучасного розуміння держави. Халіфатна республіка в рамках такого розуміння була неприпустимою. Тому з березня 1924 р. халіфат, який став непотрібним і навіть шкідливим інститутом, був скасований, а Османська династія разом з останнім халіфом була вислана за кордон.

Відтоді почали відбуватися великі реформи, спрямовані на модернізацію держави та надання нації можливості якомога швидше досягти рівня сучасної цивілізації¹¹.

Станом на 1924 рік між УСРР та Туреччиною активно розвивалися торговельні відносини. Так, представник УСРР Тодоров у розмові зі співробітником «Ратау» сказав: «До сфери впливу торгпредства УСРР окрім Туреччини, входитимуть Греція, Болгарія й Єгипет. Україна вивозитиме на Близький Схід соду, спирт, соняшникову олію, хліб, коноплі, сільсько-господарчі машини, тютюн для нюхання та гірчицю. Зразки українських товарів уже є в Туреччині. Вивозити з Туреччини ми будемо колоніальні товари та солодощі. Торгпредство УСРР в Туреччині прикладе всіх сил, щоб найшвидше вивчити Близько-Східний ринок і розвинути торг»¹².

Офіційні дипломатичні відносини між УСРР та Туреччиною були встановлені у квітні 1925 р. 19 квітня 1925 р. відбулося врочисте відкриття генерального консульства СРСР в Константинополі. Були присутні представники міністерства закордонних справ, військового командування, купецтва, об'єднання турецьких робітників, представників закордонних місій: Італії, Швеції, Норвегії, Данії та Греції¹³.

На початку червня 1925 р. за повідомленням преси в Одесі організовувалося турецьке консульство. Головною метою консульство було поширення торговельних зв'язків між Туреччиною та Україною. Новопризначений турецький консул Мюніф-бей обіцяв вжити всіх заходів для того, щоб зміцнити економічний зв'язок між обома державами. 6 червня турецький генеральний консул Мюніф-бей прибув до Одеси¹⁴.

¹¹ Cumhuriyet Dönemi. URL: <https://ata.msib.gov.tr/Sayfa/SayfaGoster/cumhuriyet-donemi>

¹² Торгівля між Україною й Туреччиною. *Шлях революції*. 1924. № 92 (об вересня). С. 2.

¹³ Генеральне консульство в Константинополі. *Шлях революції*. 1924. № 41 (20 квітня). С. 1.

¹⁴ В Одесі організовано Турецьке консульство. *Красная армия*. 1925. № 1233 (05 червня). С. 1.

З 1925 р. між Туреччиною та УСРР була запроваджена практика відправляти науковців, діячів освіти та культури один до одного, аби ділитися досвідом та зміцнювати культурні зв'язки. У газеті «Червоний шлях» були надруковані уривки з щоденника радянського історика та лінгвіста (ім'я та прізвище нажаль у газеті не зазначаються—прим. автора) про його відрядження до Туреччини. Автор писав наступне: «Не будучи спеціалістом по Туреччині, я вивчаю весь турецький світ від Охотського моря до Середземного й переважно ту його частину, яка входить тепер до складу СРСР, вивчаю як лінгвіст, історик та етнограф, тому й Туреччина цікавить мене тільки в зв'язку з рештою країн турецького світу. Простуючи до старої та нової Турецької республіки, 1925 року, я мав найперше зав'язати культурні зв'язки з діячами науки та освіти, а також зазнати станом наукових та освітніх установ і сучасною турецькою літературою, переважно філологічною»¹⁵.

Наприкінці квітня 1928 р. повернувся з наукової подорожі до Туреччини декан Київського художнього інституту проф. Мархлевський. Він їздив до Туреччини з метою вивчити пам'ятки Візантійської доби й установити зв'язок між цими пам'ятками й пам'ятками старо-князівської Русі. Проф. Мархлевський дослідив 92 пам'ятки й зробив 320 фото-репродукцій, які демонстрував перед вченими Києва. З боку турецької влади й наукових кіл Туреччини проф. Мархлевський зустрів шанобливе ставлення¹⁶.

У жовтні 1928 р. спеціальна комісія СРСР прийняла й розподілила майно колишнього Російського Археологічного Інституту в Константинополі. Зважаючи на те, що цей інститут, переважно вивчаючи візантійське мистецтво та археологію, мав велике значіння для вивчення культури великокнязівської доби в Україні, – Раднарком УСРР визнав за потрібне, щоб у прийманні й розподілі майна взяв участь представник УСРР. Також було постановлено, щоб у разі відновлення цього Інституту як всесоюзного, в його роботі обов'язково брали участь ВУАН, ВУАК, Асоціація Сходознавства, а також науково дослідна кафедра мистецтва, що були дуже зацікавлені у вивченні стародавньої території Туреччини, як країни географічно й історично пов'язаної з Україною. Представника від УСРР для приймання майна Інституту, призначили директора Харківського історичного Музею проф. В. Зуммера, що мав виїхати до Константинополю 17-го жовтня 1928 р.¹⁷

Наступниками турецького генконсула в Одесі Мюніфа-бея були Кіяміль Мумтаз-бей (1929–1930 рр.), Фауд-Іззет-бей (1930–1931 рр.; можливо, діяв до 1932 р.), Субхі Хаїр-бей (1931–1933 рр.). У лютому 1934 р. турецьким консулом в Одесі значиться 60-річний Рауф Хайрі-бей¹⁸.

9 вересня 1934 р. пароплавом «Чічерін» із Стамбула до Одеси, проїздом до Москви, прибув новопризначений турецьким урядом посол до СРСР Басіф-бей. На

¹⁵ Два місяці в Стамбулі та Ангорі. (Уривки з щоденника за 1925 рік). *Червоний шлях (журнал)*. 1930. № 2 (01 лютого). С. 81.

¹⁶ Наукові зв'язки УСРР з закордоном. *Зоря*. 1928. № 5 (01 травня). С. 29.

¹⁷ Розподіл майна Константинопільського Археологічного інституту. *Зоря*. 1928. № 10 (01 жовтня). С. 29.

¹⁸ Вовчук Л.А. Турецьке консульство в Одесі (1925–1938 рр.)... С. 10–12.

пристані посла зустрів віце-консул турецького консульства в Одесі Зей Джеміль-бей¹⁹.

Функціонувало турецьке консульство в Одесі до 1938 р., коли у результаті дипломатичних переговорів, які мали місце між урядами СРСР і Туреччини, було ухвалено рішення за яким з 31 березня 1938 р. закриваються консульства Туреччини в Одесі, Баку та Єревані і залишиться лише радянське консульство в Стамбулі і турецьке консульство в Батумі²⁰.

Висновки. Таким чином, протягом 1920–1930-х рр. відносини між УСРР та Турецькою Республікою розвивалися у торговельному, політичному, дипломатичному та культурному напрямках. Так, з червня 1921 р. у Стамбулі функціонувала «Торговельна делегація РСФРР на Близькому Сході», яку очолив Б. Кудіш. У її складі організували «Торговельну делегацію УСРР на Близькому Сході». Очолив її С. Брук. У 1922 р. відносини між Туреччиною (урядом кемалістів) та УСРР (Українською Соціалістичною Радянською Республікою) офіційно оформилися у вигляді Договору про дружбу та братерство, підписаного 2 січня 1922 р. в Анкарі. Цей документ закріпив визнання України та розвиток дипломатичних та економічних зв'язків.

Станом на 1924 рік між УСРР та Туреччиною активно розвивалися торговельні відносини. До сфери впливу торгпредства УСРР окрім Туреччини, входитимуть Греція, Болгарія й Єгипет. На початку червня 1925 р. за повідомленням преси в Одесі організовувалося турецьке консульство. Головною метою консульство було поширення торгівельних зв'язків між Туреччиною та Україною. Новопризначений турецький консул Мюніф-бей обіцяв вжити всіх заходів для того, щоб зміцнити економічний зв'язок між обома державами. З 1925 р. між Туреччиною та УСРР була запроваджена практика відправляти науковців, діячів освіти та культури один до одного, аби ділитися досвідом і зміцнювати культурні зв'язки. Наприкінці квітня 1928 р. повернувся з наукової подорожі до Туреччини декан Київського художнього інституту проф. Мархлевський. Він їздив до Туреччини з метою вивчити пам'ятки Візантійської доби й установити зв'язок між цими пам'ятками й пам'ятками стародавньої Русі. Станом, на 1938 р. через ускладнення внутрішньополітичної обстановки було закрито Турецьке консульство в Одесі, яке було важливим економічним, культурним та дипломатичним центром між УСРР та Турецькою Республікою.

REFERENCES

- Vovchuk, L.A. (2023). Turetske konsulstvo v Odesi (1925–1938 rr.) [Turkish Consulate in Odessa (1925–1938)]. *Skhodoznavstvo*, (92), 3–32. <https://doi.org/10.15407/skhodoznavstvo2023.92.003> [in Ukrainian].
- V Odesi orhanizovano Turetske konsulstvo [A Turkish Consulate has been established in Odessa]. *Krasnaia armia*. 1925. № 1233 (05 chervnia). p. 1. [in Ukrainian].
- Heneralne konsulstvo v Konstantynopoli [Consulate General in Constantinople]. *Shliakh revoliutsii*. 1924. No 41

¹⁹ Новий турецький посол прибув до СРСР. *Пролетарская правда*. 1934. № 208 (09 вересня). С. 1.

²⁰ Хроніка. *Пролетарская правда*. 1938. № 27 (03 лютого). С. 2.

- (20 kvitnia). p. 1. [in Ukrainian].
- Dva misiatsi v Stambuli ta Anhor. (Uryvky z shchodennyka za 1925 rik) [Two months in Istanbul and Angora. (Excerpts from the diary for 1925)]. *Chervonyi shliakh (zhurnal)*. 1930. No 2 (01 liutoho). p. 81. [in Ukrainian].
- Kupchuk O. (2020). Turechchyna v zovnishnii torhivli USRR (1921-1923 rr.) [Turkey in the foreign trade of the Ukrainian SSR (1921-1923)]. *Ukraina dyplomatychna*. Vypusk XIX. pp. 114-129. [in Ukrainian].
- Nadzvychnaine Turetske posolstvo v Kharkovi [Extraordinary Turkish Embassy in Kharkiv]. *Selianska pravda*. 1922. № 51 (14 chervnia). p. 1. [in Ukrainian].
- Naukovi zviazky USRR z zakordonomm [Scientific ties of the Ukrainian SSR with abroad]. *Zoria*. 1928. No 5 (01 travnia). p. 29. [in Ukrainian].
- Novyi turetskyi posol prybuv do SRSR [New Turkish ambassador arrives in the USSR]. *Proletarskaia pravda*. 1934. № 208 (09 veresnia). p. 1. [in Ukrainian].
- Rozpodil maina Konstantynopilskoho Arkheolohichnoho instytutu [Distribution of the property of the Constantinople Archaeological Institute]. *Zoria*. 1928. № 10 (01 zhovtnia). p. 29. [in Ukrainian].
- Torhivlia mizh Ukrainoiu y Turechchynoiu [Trade between Ukraine and Turkey]. *Shliakh revoliutsii*. 1924. № 92 (06 veresnia). p. 2. [in Ukrainian].
- Ukrainsko-turetski vidnosyny kriz stolittia: istoriia, dyplomatiia, ekonomika, kultura [Ukrainian-Turkish relations through the centuries: history, diplomacy, economy, culture]. *Zbirnyk materialiv Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii (Kamianets-Podilskyi, 16-17 travnia 2025 roku) / Za red. L.A. Vorchuk*. Mykolaiv – Odesa – Kamianets-Podilskyi, 2025. VIII+119 p. [in Ukrainian].
- Hronika [Chronicle]. *Proletarskaya pravda*. 1938. No 27 (03 lyutogo). p. 2. [in Ukrainian].
- Cumhuriyet Dönemi. Retrieved from: <https://ata.msb.gov.tr/Sayfa/SayfaGoster/cumhuriyet-donemi> [in Turkish].

Отримано 31.07.2026

Отримано в доопрацьованому вигляді 24.08.2026

Прийнято до друку 31.08.2026

Submitted 31.07.2026

Received in revised form 24.08.2026

Accepted for publication 31.08.2026